

oko naravnost zadeva, a ob straneh je bolj svitel in se malo blišči. Žamet je sposoben za najtemnejše barve, sploh so mu temne bolj naravne nego svitle; bel žamet dela vtis, kakor bi bil obledel in ni prijeten očesu. Sedanja moda zmožnost žameta za lepo gubovanje premalo, skoro nič ne porablja. Od drugih svilnatih tkanin bodi omenjen še moár, ki je zaradi polnih, bogatih in tudi določenih gubá sposoben ne toliko za obleko, kakor za velika, težka zagrinjala.

Franceschi-jeva zgodovina Istre.

Spisal Simon Rutar.

Mislil bi pameten človek, da smo denes uže davno prebili tisto dobo, v katerej so psevdohistoriki sami zgodovino delali in svojeglavno razlagali preteklost narodom. In vendar moti se, kdor tako misli; ne le slovenski in hrvatski zgodovinarji grešijo mnogo v tem obziru, nego še več naši italijanski sosede v Trstu in Istri. Dokaz temu je l. 1879. v Poreči izdana knjiga „L' Istria, note storiche di Carlo de Franceschi“.

Početnik svojevoljne historijografije mej vlaškimi Tržičani in Istrani je ranjki dr. Peter Kandler, bivši vladni konservator za starine na Primorskem. Značaj in pravicoljubnost tega židovskega doktorja se najlože spoznava iz njegove knjižice: „Discorso sul Timavo“ (boquet gospodični Guastalla-Levi). Tu se beró o slovenskem jeziku sledeče priljive besede: „Meni se gnjusijo slovenska imena; jaz se ne morem načuditi, kako je mogoče za zgodovinska imena mesto žlahtnega jezika (seveda italijanskega) rabiti rajše surov, neolikan in priprost jezik; gnjusi se mi prestava jezika neumnih gorjanov in pastirjev v katerikoli drug žlahten in omikan jezik, da se ne ponižam celó do smešnosti i. t. d.“ (Prim: Godina, Zgodovina Trsta, str. 200.) Zato je Kandler poitalijančil vsa slovenska imena po Krasu, n. pr. Nabrežina je premenil v Aurisina (in ta oblika se je uže ukoreninila pri Italijanih), Trebče v Trebiciano, Padriče v Padrichiano, Povir v Popiriano, Bombél v Montebello, Kuk v Montecucco Opčina v Opicina (češ, da so tu stanovali stari Opici, Opisci) Sežana v Cesana, Divača v Divaciano, Lezeče v Leseciano, Materija v Meteliano, Snežnik v Albio, Postojna v Arepostume, Lož v Olisa i. t. d.

Da, ta nesramnik je celo našega Trubarja povlašil! V Kandlerjevem životopisu škofa Bonoma bere se namreč, da je bil tudi kanonik Trubis prestopil k protestantovski veri.

Po Kandlerjevem vzgledu opisal je Jakob Cavalli zgodovino Trsta za mladino (v Trstu 1877). V tej knjigi, katerej je tržaški magistrat platil nagrado, čita se mej mnogimi drugimi zgodovinskimi podvržki n. pr. na 106. strani, da one divje čete, koje so v XV. in XVI. stoletji našo domovino in tudi bližnje vlaške zemlje napadale in pustošile, niso bile sestavljene od barbarskih Turkov, nego da so Bošnjaki in Hrvati sami hodili plenit v naše kraje, in da so bili ti ravno tako divji kakor pravi Turki!

Tak je vzgled in uzor našega isterskega povestničarja Franceschija. Njegova zgodovina se ne more torej razlikovati od Kandlerjevih „preiskovanj“, katerih je, žal, le premnogo nakopičil v listih „L' Istria“ in „Archeografo Triestino“. Najprej nasleduje Franceschi Kandlerja v poitalijančevanji slovenskih imen. Iz Kontovela je naredil Moncelano (češ, da spomina na isterski narodič Menocolane), ker je nekdej na Kontovelu stal slavni tržaški grad Moholan, (poitalijančeno Moccolano). Drugi slavni tržaški grad Moh (blizu Boršta) premenili so Italijani v Mocco. Dalje se glasi pri Franceschiji: Boljunec Bagnoli, Slavnik Monte Tajano, Učka Caldiera, (od tod izvaja: Carusadius, češ, da so prepisovalci pokvarili to ime iz Calidarius), Reka notranjska Timavo superiore, Podpeč Popechio, Černikal Sergio castell (!) i. t. d. Prav smešno je, kako Franceschi jadikuje, da je stari grad Ronz (Roč) popolnoma izginil, tako, da se to ime ne nahaja več v Istri (pg. 99 in 251). Ubogi mož nema ni pojma o slovanščini; ne ve, da se je dandenes nosnik izgubil in da to, kar se je jedenkrat kakor „Ronz“ izgovarjalo, to se dandenes (italijanski) glasi: Rozzo, Franceschiju dobro poznat kraj.

Ali ne samo to, Franceschi ide v svojej zaslepljenosti in v nerazumnem sovraštvu proti slovanstvu tako daleč, da se predrzava kar naravnost trditi (str. 23), da imena v sredini Istre na ak, ek in ik so keltska! In v opazki še hudobno pristavlja, da, ker imajo tudi Slovani končnice na ak, ek in ik, da so zaradi tega zmirom pripravljeni ta imena za slovenska razglášati! Tu človek pač ne ve, ali bi se jezil nad toliko hudobnostjo, ali smijal tako ogromnej neumnosti. Tako so po Franceschiji keltskega izvora sledeča krajevna imena: Brest, Bergud, Borut, Marčenek, Roč, Terstenik, Hubed,

Osp, Lonke, Planik, Berluznik, Žabnik, Kremenjak, Kropinjak, Piloščak i. t. d. Tu je Franceschi pač na istem poti, kakor slavni starinar dr. Pichler v Gradci, ki je trdil, da Koroška Požarnica (Pussarnitz) izvira od staronemškega *puzzo* = *pflütze*! (Glej *Mittheilungen der Centralcommission* III. pg. XCV.)

Na podlagi teh keltskih imen sklepa Franceschi seveda, da so v Istri Kelti stanovali (tudi Japidi so mu Kelti). Pa ne samo Kelti, to bi bilo prejednostavno, stanovali so v Istri tudi drugi ljudje in ti so bili Thraki, ki so dali Istri denašnje ime. Tu se naš zgodovinar uže mnogo približuje resnici. Brez dvoma so bili stari Istri illyrskega plemena. (Cf. Kiepert, *Lehrbuch der alten Geographie* pg. 385). Ali ker je illyrsko in slovansko v nekej tesnej zvezi mej seboj, in ker bi se lahko iz tega sklepalo, da so bili stari Istri sorodni denašnjim Slovanom, ogiblje se Franceschi skrbno illyrskega imena in rabi rajši thraško (baje so bili Illyri in Thraci sorodna plemena).

Kelti in Thraki so se mej seboj pomešali (razlaga dalje Franceschi), pa tako, da so poslednji prevagovali. Zdaj pa so prišli Rimljani, podjarmili Istro, utemeljili v njej svoje naselbine in v kratkem času polatinili vse prvotne stanovalce. Rimski živelj ukrepil se je v deželi, počel je napredovati in ukoreninil se je v njej tako, da še dandenes vlada v Istri.

Prva naloga, katero si stavi Franceschi, je ta, dokazati, da se je romanski živelj skozi vse veke čvrsto in nepremakljivo ohranil v Istri, da so torej Istrani pravi nasledniki nekdanjim rimskim prebivalcem, da so se vedno ohranili v Istri, in da so „*puro sangue*“ Romani. Franceschi ne ve nič o preseljevanji narodov, ki je v mnogih deželah prvotne stanovalce skoro popolnoma iztrebilo in mesto njih nove pripeljalo. On se odločno protivi misli, da bi bili Slovani kedaj v množini prišli v Istro in jo posedli. Tudi benečanske kolonizacije v XVI. in XVII. stoletji da niso bile tako močne, da bi izpremenile narodnost v Istri. Rajši nego bi priznal, da so Slovani okolo l. 600. večji del Istre zavzeli, rajši priznava gospodstvo Langobardov nad Istro, katerega pa v resnici nikoli ni bilo. Kraja Fluvius in Lauriana, kjer so se bojevali Langobardi s Slovenci (l. 664. in 718.) nista namreč današnja Reka in Lovran v Istri, nego dve vasi na Furlanskem. Za dokaz, da so bili Slovenci divjaki in uničevalci istranske kulture mora Franceschiju služiti (pg. 87) tudi „*placitum*“ od l. 804.,

in vendar se iz njega jasno vidi, da so Slovenci dobro, plodno zemljišče posedli, ne da bi ga pustošili, nego da so je obdelovali.

Da so najstarejša zgodovinska imena, katera nahajamo v sredoveških listinah, očitno slovanska (n. pr. Beligrad, Černigrad, Sovinjak, Gologorica, Mte Sclavo, družina Schiavolino v Kopru, plemič Peter Slovenan l. 1275.), to Franceschija čisto nič ne moti. On trdi s Kandlerjem, da so n. pr. Černigrad in Beligrad samo slovenske prestave Nigrignana in Albiniana (pg. 247), dasiravno ovih izrazov nikoli nikjer ne čitamo, pač pa one prve slovenske. In ako se n. pr. l. 1234. v listini bere „vila Sclavorum de Longera“ (blizu Trsta), onda sklepa Franceschi iz tega, da so „samo v tej vasi stanovali Slovenci, a druge da so bile italijanske, drugače bi ne bilo potreba poudarjati, da je Longera slovenska vas (pag. 354). Njegovo sovraštvo do vsega slovanskega je toliko, da ne more verovati, da so l. 1275. meje goriške in oglejske v Istri tudi v slovanskem jeziku opisali! *)

Drugo nalogo si je postavil Franceschi v svojej zgodovini dokazati, da so imele Benetke „staro pravo“ (antico diritto, pg. 105) na Istro. Benetke, kakor pomorska moč, da so morale očistiti Jadransko morje od roparjev, kateri so se tudi na isterskem primorju pokazovali. Razmere mej isterskimi mesti in Benetkami da so bile vedno prijateljske, odkritosrčne. Istra da je do l. 1254. spadala k Italiji (v resnici uže od l. 952. ne več!) in po tem letu da je večjidel prišla pod Benetke (pg. 127). In vendar lahko na vsakej strani Franceschijeve zgodovine čitaš, kako so se isterska mesta branila podvreči se Benetkam! In ko so bila prisiljena slušati povelje Sv. Marka, puntala so se pri vsakej najmanjšej priložnosti proti svojim nasilnikom. Lastna korist je namreč vedno močnejša, nego vse politiške špekulacije.

Taka je Franceschijeva zgodovina Istre. Jedino dobro na sebi ima, da so v njej zbrane vse sedanje vesti o Istri in da je njen pisatelj (bil je tajnik deželnega odbora v Poreči) porabil tudi nekaj do sedaj še neznanih listin iz deželnega in državnega arhiva. V svojej tendenciji pa je ta zgodovina sramopis na historiško resnico in neizrečeno pogubljiva za slovanski napredek.

*) Kakor berem v zadnjej številki „Viestnika hrvatskoga arkeološkičkoga društva“ prepričal se je Franceschi, da so takrat mejé tudi v slovenskem jeziku opisali, ker poslal je Ljubiću v Zagreb jeden glagoliški prepis tega opisa. Pis.

Franceschijeva zgodovina je namreč namenjena istranskej mladini. Ona jo vzpodbuja, da naj napreduje v takih preiskavanjih domače zgodovine, dokler se jej ne posreči popolnoma učvrstiti, da Istra je in mora biti italijanska zemlja. Razven tega pa beró tudi nemški učenjaki, ki ne poznajo slovanskih jezikov, italijanske izvire in jih rabijo za svoje študije. Tako je n. pr. Krones sprejel mnogo napačnih trditev Kandlerjevih v svojo sicer izvrstno avstrijsko zgodovino.

Za vzgled, kako morejo tako strankarska opisovanja imeti celo praktične nasledke, naj postavim tu samo jeden faktičen dokaz. Goriška obrtniška zbornica (seveda italijanska) podala je l. 1860. trgovskemu ministerstvu svoje poročilo o goriškej grofiji. V tem poročilu stoji, da italijanski del grofije v gospodarstvenem, trgovinskem in obrtniškem obziru toliko in še več velja, kakor ogromna večina slovenska. V tem zmislu je pisal potem Czörnig svojo statistiko goriško in v tem zmislu so poučeni na Dunaji o Goriškem. Za to pa ima 75.000 goriških Italijanov jednega poslanca v državnem zboru na Dunaji in 145.000 Slovencev tudi samo jednega! Razven tega pa živi mnogo od onih 75.000 Italijanov po mestih in trgih in ti imajo uže kot meščani in tržani svojega poslanca. Nauk iz tega jassen je sam po sebi.

Verske ^{pa vel reče} bajke na Dolenjskem.

Priobčuje J. Trdina.

1. Dokler so bili ljudje še ajdje, niso vedeli, kako je Bog svet ustvaril, pa so si pripovedovali to takó, kakor jih je učila kriva vera. Mislili so, da je Bog od konca spal. Ko pa je prišel čas, da se je zbudil in je začel se ozirati, ustvaril je njegov prvi pogled našo lepo zemljo, njegov drugi pogled naše preljubo solnce, njegov tretji pogled našo prijazno luno, vsak poznejši pogled pa bliščečo zvezdo. Bog se je začudil čudnim rečem, ki so jih ustvarile njegove oči in jih je hotel razgledati. Ali kolikor dalje je prišel, tem več je bilo zvezd, ker so se vsak trenutek za eno pomnožile. Bog se je naveličal popotovati in se je vrnil nazaj na našo zemljo. Z obličja mu pade na zemljo kaplja potú in iz te kaplje rodil se je prvi človek. Ustvarjen je bil iz božjega potú v večni spomin, da si mora s potom svojega obličja svoj kruh služiti.